

Dopis Bernarda z Clairvaux
Sugerovi, opatu v Saint-Denis

Dobrá zvěst dorazila do naší země¹ a dozajista napomůže všem dobrým lidem v jejich dobrém díle. Všichni bohabojní lidé se radují,² když slyší o veliké změně, která se s tebou stala, a nepřestávají žasnout nad takovým obratem pravice Nejvyššího.³ V radostné pokoře naslouchají zbožné chvále tvoji osoby,⁴ a i když tě třeba předtím neznali a teď slyší, jaký jsi býval a jakým ses stal, nevycházejí z údivu a chválí v tobě Boha. Radost se šíří a roste spolu s tím zázrakem, protože myšlenku spásy, kterou ti vnukla nebesa, vštepuješ svým podřízeným, jako by ses snažil naplnit slova písma: *Kdo slyší, ať řekne: přijď!*⁵ stejně jako: *Co vám říkám ve tmě, řikejte na světle, a co vám šeptám do ucha, rozhlase nad střechami.*⁶

Jako když udatný voják, nebo spíše zbožný a statečný vojévůdce spatří své vojáky, jak je ve zmatku na útěku kosí nepřátelský meč, i kdyby se mohl nebezpečí vyhnout útekem, rozhodne se raději zemřít s těmi, bez nichž nestojí za to žít. Bez váhání stane v bitevní vřavě, statečně se vrhne do boje, mezi zkrvavenými meči si razí cestu středem bitevních šiků, na všech stranách děsí nepřitele mečem i hlasem a tím opět probouzí bojového ducha ve svých lidech. Kde si všimne, že nepřítel klade tvrdší odpor, kde hrozí jeho vojsku větší ne-

1 Lukáš 7,17. 2 Žalm 65,11. 3 Žalm 77,11. 4 Žalm 34,3. 5 Zjevení 22,17. 6 Matouš 10,27.

bezpečí, tam spěchá. Stane po boku raněnému, nastoupí za padlého, o to více ochoten zemřít za jednotlivce, o méně naděje zbývá v obecnou záchranu. Zatímco se snaží zpomalit a zadržet postup pronásledovatelů, podaří se mu svolat rozprchlé i prchající vojáky, takže nakonec ještě s hrstkou statečných rozpraší nepřitele a svému vojsku připraví stejně milé jako nečekané vítězství. Na útěk obrátí ty, před nimiž se na útěk obraceli, na hlavu porazí ty, kterým se málem podrobili, a ti, kdo bojovali o záchranu holého života, nakonec oslavují velkolepé vítězství.

Proč ale srovnávat tvou svrchovaně náboženskou statečnost se světským hrdinstvím, jako by nám scházely příklady přímo na poli náboženství? Copak si Mojžiš dobře neuvědomoval jasný slib od Boha, že když zahyne lid, v jehož čele stojí, nejenže on sám nezahyne zároveň s ním, ale Bůh ho ještě pošle k velkému národu?⁷ A přesto s jakým nadšením, s jakou obětavostí a s jak hlubokým vědomím zodpovědnosti vystoupil proti rozhněvanému Bohu! Nakonec se obětoval za hříšníky se slovy: *Jestli jim chceš odpustit, tak jim odpusť, ale jestli ne, tak mě vymaž z knihy, kterou jsi sám napsal.*⁸ Spolehlivý obhájce nikdy nesleduje jenom svůj vlastní zájem, a proto snadno získá všechno, co chce.⁹ Obětavý člověk jako hlava sjednocuje všechny údy těla a svůj rod, k němuž lne stálou náklonností, buď zároveň se sebou dovede ke spáse, anebo s nimi aspoň podstoupí stejné nebezpečí.¹⁰ Jeremiáš byl nerozlučně svázán

7 Exodus 32,10. 8 Exodus 32,32. 9 1. Korintským 13,5. 10 Tuto zodpovědnost za „svěřený lid“ Bernard sám prokázal. Od roku 1111, kdy se odvrátil od světské marnosti, se mu dařilo obracet na mnišskou dráhu jednoho příbuzného za druhým. Ženy stejně jako děti obrácených mužů putovaly do příslušných klášterů. Tak tomu bylo u strýce Gaudriho, který měl ženu

se svým lidem a prorokovanou porážku utrpěl spolu s ním. Aniž schvaloval jejich odpor, jen z čirého soucitu se rozhodl jít společně s nimi do vyhnanství a otroctví, opustit rodnou zemi a ztratit osobní svobodu. Mohl sice klidně dál žít ve své vlasti, ale nechal se raději jako zajatec odvléci s ostatními do otroctví, protože věděl, že ho právě tam budou jeho lidé nejvíc potřebovat.¹¹ Konečně ve stejném duchu žádal svatý Pavel, aby ho Kristus zatratil místo jeho bratří,¹² a sám na sobě pocítil, jak pravdivá je tato věta: *Silná jako smrt je láska a tvrdá jako hrob je žárlivost.*¹³

Vidíš, jako následovníci koho jste se osvědčili? Uvedu na tomto místě ještě bohabojného Davida (málem jsem na něho zapomněl): ten, když s bolestí v srdci pozoroval pohromu poslanou na jeho lid, předstoupil spěšně před trestajícího anděla a usilovně ho prosil, aby svou pomstu namířil raději proti němu samému a jeho otcovskému domu.¹⁴

Na čí popud jsi se rozhodl zdokonalit? Přiznám se, že i když jsem si vždycky přál něco takového o tobě slyšet, ani jsem v to už nedoufal. Kdo by také uvěřil, že takříkajíc jedním skokem

a čtyři děti, nebo u nejstaršího bratra Guida, dědice rodového majetku, hradu Fontaines-lès-Dijon. Guidova manželka nakonec ustoupila Bernardovu nátlaku, stala se abatyší v Larrey a Guido následoval svého mladšího bratra. Druhorozený Gerhard sice nechtěl opustit rytířský život, ale když upadl do zajetí, vykoupil ho jeho bratr pod podmínkou, že vstoupí k němu do kláštera. Přesvědčováním a hrozbami postupně Bernard dostal do kláštera všechny své bratry i další příbuzné. Světskou rytířskou kliku svázanou pokrevními svazky tak zakrátko transformoval v duchovní společenství. Pokrevní vazby pak hrály i za zdmi kláštera prvořadou roli při obsazování důležitých postů (Peter Dinzelbacher: *Bernhard von Clairvaux*, Darmstadt 1998, s. 15–19). ¹¹ Jeremiáš 43,6–7. ¹² Římanům 9,3. ¹³ Píseň písní 8,6. ¹⁴ 2. Samuelova 24,17.

překvapivě dosáhne vrcholu ctnosti a nejušlechtlejších zásluh? Není samozřejmě možné, abychom v úzkém prostoru naší naděje a víry odhadli nezměrnost boží lásky, která vykoná, co chce a na kom chce, dílo urychluje a ulehčuje.

Tvoje chyby, a nikoli chyby tvých podřízených, horlivě kárali svatí mužové. Jenom nad tvými výstřelky se pohoršovali, ne nad jejich. Pouze proti tvé osobě, nikoli proti opatství se pozvedalo reptání bratří. Jen tobě všechno kladli za vinu. Jakmile ses ty napравil, není už nic, co by dávalo podnět ke stížností. Po tvé proměně, jsem si jist, brzy ustane pobouření a utichne všechen povyk. Jediné, co nás na tobě pobuřovalo, bylo to, s jakou pompou sis zvykl vyrazet ven, až to vypadalo poněkud naduté.¹⁵ Teď jsi tu pýchu a nadutost zapudil, změnil jsi svoje chování i zvyky a všichni by snadno zapomněli na staré pohoršení. Ty však nejenže ses vyrovnal s dosavadními výtkami, ale přidal jsi navíc zásluhy hodné chvály. A co z lidských činů by si zasloužilo chválu, kdyby se na prvním místě nemělo pochválit právě to, co jsi udělal ty? Jako kdyby to ani nebylo lidské, nýbrž boží dílo, ta náhlá změna s tolika lidmi

¹⁵ Snad právě o Sugerovi mluvil Bernard v *Apologii* 10,26, XI,27: „Lhal bych, kdybych tvrdil, že jsem neviděl, jak doprovod jednoho opata tvořilo šedesát i více koní. Když projíždějí kolem, vypadá to, že to nejsou otcové představení klášterů, ale panstvo sídlící na hradech, nikoli dohlížitelé nad dušemi, ale knížata nad zeměmi.“ Stejně dobře by se ale Bernardova kritika mohla vztahovat třeba na Huga z Máconu, jen kdyby ho na církevní dráhu neobrátil sám Bernard (*Bernardi vita Ia* 1,3,13sq.). Hugo v církvi rychle udělal kariéru, jaká odpovídala jeho vysokému původu, stal se opatem nově založeného kláštera v Pontigny a roku 1136 biskupem v Auxerre. Své sídelní město měl ve zvyku projíždět za třeskutého hlahu loveckých rohů se štěkajícími smečkami ohařů (Henri Platelle: *Ugo di Macon*, Bibliotheca sanctorum, Istituto Giovanni XXIII, Roma).

najednou! Převelikou radost na výsostech probudí obrácení jediného hříšníka,¹⁶ co potom obrácení celého společenství? Co teprve obrácení jednoho takového člověka?

Místo tvého působení proslulo vznešeností a těšilo se přízní královského majestátu. Tvé opatství si zvyklo sloužit královskému dvoru i královi vojsku. Bez rozpaků a postranních úmyslů dostával císař, co je císařovo,¹⁷ ne už tak Bůh, co je boží. Říkám, co jsem jen slyšel, ale na vlastní oči neviděl: uvnitř kláštera se prý často tísnily davy rytířů, smlouvaly se tu obchody, lidé se překřikovali a hádali, a navíc tam měly přístup ženy. Jak by při tom všem mohl někdo pomyslet na něco nebeského, na něco božského, duchovního? Nyní se však klášterní prostor uprázdnil a otevřel Bohu, dohlíží se na pořádek a udržuje klid, panuje soustředění ke čtení posvátných knih.¹⁸

Zachovávej mlčení a ticho. Nerušený klid stranou světských zmatků pak obrátí mysl k rozjímání o nebeských věcech. Námaha strídmosti a neústupnost v kázni odhalí sladkost žalmu a hymnů. Stud nad minulostí vyváží přísnost čerstvého obrá-

16 Lukáš 15,7. 17 Matouš 22,21. 18 O nepořádcích v klášteře mluví kronika opatství už roku 1123, kdy byl Suger zvolen opatem: „Jeho [Sugerovým] přičiněním byl zaveden pořádek podle svatého náboženství. Nedbalost opatů, kteří řídili klášter před ním, stejně jako některých mnichů totiž vedla k takovému uvolnění kázně, že mniši už jen stěží udržovali zdání zbožnosti.“ – Také Petr Abélard, který byl členem konventu mezi lety 1119–1122, se zmiňuje o poměrech v klášteře za Sugerova předchůdce Adama (*Historia calamitatum*, ed. Jacques Monfrin, Paris 1959, s. 81): „V klášteře, kam jsem se uchýlil, žili až příliš světsky, a to navíc pěkně ostudně. Jeho opat nevynikal nad ostatní jenom svým postavením, ale také zkažeností a špatnou pověstí.“ Abélard měl ke kritice kláštera i opata osobní důvody. Opat ho uvěznil, a kdyby se nespasil útekem, předal by ho královskému soudu za urážku svatosti patrona kláštera.

cení. Kdo na tomto světě trpělivě strádá plody dobrého svědomí v očekávání budoucí odměny, ten se nezklame a jeho naděje se splní. Strach z posledního soudu ustupuje trpělivému cvičení v bratrské lásce, křesťanská láska totiž vyhání strach ze svého domu.¹⁹ Pestrost posvátných obřadů pak zaháná nudu a lenost.

To všechno odhalujeme ke chvále a slávě Boha²⁰ jako Stvořitele všeho, ale v neposlední řadě i k vaší chvále jako jeho ve všem poslušných služebníků. Všechno to sice mohl vykonat i bez vás, ale chtěl, abyste se s ním podíleli na práci i na slávě z vykonaného díla. Také Spasitel vyčinil těm, kteří udělali z domu modlitby peleš lotrovskou.²¹ Bude mít požehnání ten, kdo se naopak snaží odehnat psy od světce, odebrat perlu sviním,²² když se jeho přičiněním Vulkánova dílna viditelně obrátila k nebeským věcem, a Bohu se tak navrátil jeho příbytek, nebo lépe řečeno, přímo ze Satanovy synagogy²³ se konečně zase stal tím, čím býval dřív.

Celou tu špatnou minulost jsem samozřejmě zdlouhavě nerozebíral proto, abych relativizoval její nápravu, ale aby naopak ve srovnání s předešlým stavem ostřeji vynikla krása nově nabytého důstojenství. Mnohem jasněji totiž zazáří dnešní ctnosti, když se srovnají se včerejšími nectnostmi. Díky podobnosti se věci stávají známými, ale v protikladnosti se nám protiklady buď více líbí, nebo naopak hnusí. Spoj černé s bí-

19 1. Janův 4,18. 20 Filipským 1,11. 21 Matouš 21,13. 22 Matouš 7,6. 23 Zjevení 2,9. Tak silný výraz: „Satanova synagoga“, „Satanovo shromaždiště“, „srotiště“, kralicky „satanova zběr“, se až dosud užíval převážně pro pohany a židy, a sice podle Jeronýma (*Epistolae* 84,3; 112,13). Biblický kontext (Zjevení 2,9) byl poněkud jiný: „Vím... i o rouhání těch, kteří nejsou Židé, jak o sobě prohlašují, ale satanova zběr.“

lým a tam, kde se stýkají, každé ostřeji zazáří svou barvou. Podobně ošklivost a krása vedle sebe budou ošklivější i krásnější. Aby se však přece jen nevloudila nějaká pochybnost a nezavdala příčinu k urážkám a osočování, zopakuji vám na tomto místě slova apoštola Pavla: *Ano, i takoví jste byli, ale teď jste očistěni a posvěceni.*²⁴

Teď již nemá do domu božeho přístup nikdo se světskými záležitostmi, do svatostánku už nevstročí noha zvědavcova. Již se nezapřadá řeč s lenochy, kteří nemají nic na práci. Není již slyšet dětský křik a hluk.²⁵ Do svatostánku teď smějí volně vstupovat pouze děti boží, o nichž se říká: *Hle, já a děti moje,*²⁶ aby tam v hluboké bázni a s náležitou úctou chválily a vzývaly Boha. Jak asi těší uši světců, z nichž hned několik svou přítomností poctilo ta místa, když slyší výkřiky, volání a nárek těchto dětí! S nemenším západem jim odpovídají naléhavým hlasem: *Chvalte, děti, Pána našeho, chvalte Jeho jméno!*²⁷ a dále: *Zpívejte žalmy našemu Bohu, zpívejte našemu králi, zpívejte žalmy!*²⁸

Hrudi duní pod rukama, podlahy pod koleny, vzhůru k oltářům se nesou modlitby a ponížené prosby, tváře poznamenané nářkem vlnou novými slzami, klášterní cely kvílují a vzdychají a namísto vřavy soudních sporů nesou posvátné klenby duchovní zpěv. Nic nevidí občané nebeské obce raději, nic

24 1. Korintským 6,11. 25 Děti, které dávala šlechta do kláštera na výchovu, byly pro kláštery vítaným zdrojem příjmů. Od 11. století sice s clunyskou reformou docházelo k oddělování malých noviců (oblátů) od ostatních dětí, ale rostoucí množství chovanců se stávalo stále častějším předmětem kritiky kanonistů, podle nichž děti narušovaly klášterní život a rušily mnichy při rozjímání. To byl také pravděpodobně hlavní důvod, proč cisterciáci za Bernardova života nepřijímali žádné obláty (Didier Lett: *Les enfants au moyen âge*, Paris 1997, s. 88–90). 26 Izaiáš 8,18. 27 Žalm 113,1. 28 Žalm 47,7.

není Bohu milejší. Co jiného se také říká slovy: *Oběť chvály mě uctí!*²⁹

Kdyby tak měl někdo oči otevřené, jako je otevřel Bůh pro rokova služebníkovy,³⁰ pak by musel vidět, jak *přicházejí knězata spolu se zpěváky ve středu mladých hráček na bubínky.*³¹ Musel by spatřit nadšení a zápal, které jim pomáhají ve zpěvu a modlitbě, napomáhají k rozjímání, přemáhají únavu a vymáhají kázeň a pořádek. Není divu, že v nich nebeské mocnosti poznávají občany jedné obce a rozechvěle se radují, jak svědomitě se ujímají dědictví spásy,³² proto je posilují v jejich odhodlání, poskytují jim radu i ochranu a vždy, všude a ve všem nad nimi bdí.

Mohu právem mluvit o štěstí, že jsem se toho dožil, a i když to všechno nevidím, protože jsem daleko, že o tom aspoň slyším. Mnohem větší štěstí ale máte vy, milí bratři, komu bylo dopřáno se na tom přímo podílet. Blahoslavený přede všemi je však ten, koho původce všeho dobrého vyznamenal řízením takového podniku, k čemuž ti především, nejmilejší bratře, blahopřeji, neboť skrze tebe se děje všechno, co obdivuji.

Možná tě moje chvála stísňuje, ovšem bezdůvodně. To, co říkám, se v ničem nepodobá lichotkám lidí, kteří vydávají *dobro za zlo a zlo za dobro,*³³ a tak svádějí na scestí toho, koho oslavují. Libá, ale nebezpečná je chvála, když *se chválou hříšník uturzuje ve svých libostech a nespravedlivý se vynáší.*³⁴ Z čiré lásky vychází moje náklonnost a z mezí pravdivosti pokud možno nevyjde. Bez obav se může nechat chválit ten, kdo je chválen v Pánu,³⁵ to znamená v Pravdě. Nevydávám zlo za dobro. Co

29 Žalm 50,23. 30 2. Královská 6,17. 31 Žalm 68,26. 32 Židům 1,14. 33 Izaiáš 5,20. 34 Žalm 10,3. 35 1. Korintským 1,31.

bylo zlé, to jsem také tak pojmenoval. Když jsem se nebál vyčítat chybujícím špatnosti, které jsem viděl, měl bych snad mlčet o takovém zlepšení a nevydat svědectví o dobré věci? To by mě pak usvědčili ne jako pomocníka, ale jako podvratníka, který vás nechce napravit, ale odpravit, kdybych dobré smlčel, když jsem o zlém křičel.

Spravedlivý se soucitem plísni,³⁶ zatímco hříšník bezbožně pochlebujee, první hledá nápravu, druhý ukrývá, co je třeba napravit. Ve chvále bohobojných se nemusíš obávat kluzkých slov, která ti kdysi hříšníci mazali kolem úst. Protože chválím jenom to, co skutečně děláš, nemohu ti lichotit, pouze se v tobě díky Bohu naplnilo, co zpíváš slovy žalmu: *Ti, kdo se tě bojí, Bože, se zaradují, až uvidí, že jsem se spolehl na tvé slovo,*³⁷ anebo: *Mnozí pochvávají jeho moudrost.*³⁸ Jen ať co nejvíc lidí mluví o tvé rozumnosti, ale jediné ti, kteří se nebáli promluvit o tvé nerozumnosti.

Ať k tvé radosti hlásají tvou slávu lidé, kteří se stejně bojí lichotit nedostatkům jako hanět přednosti. Opravdově chválí jen ti, jejichž chvála dobrého nesvádí ke zlému. Najdou se ale také lidé, kteří člověka jakoby chválí, ale ve skutečnosti ho shazují: *Prázdné je lidské potomstvo a lživí synové mocných, aby klamali sami sebe ve své prázdnotě.*³⁹ Takovým lidem se musíme vyhnout, jak radí moudrý Šalomoun: *Kdyby tě k sobě, synu, lákali hříšníci, nenalet' jim.*⁴⁰ Mají mléko i olej hříšníci, sladké sice, ale jedovaté, a smrtelně. *Měkčí jsou řeči jeho, myslí se pochlebníka, než olej, ale jsou jako meče.*⁴¹ I spravedlivý má svůj olej, ale je to olej milosrdenství, posvěcení a duchovní radosti.

³⁶ Žalm 141,5. ³⁷ Žalm 119,74. ³⁸ Sírachovec 29,12. ³⁹ Žalm 62,10. ⁴⁰ Přísloví 1,10. ⁴¹ Žalm 55,22.

Má také víno, které vlévá do ran hříšné duše. Koho ale spatří, že má srdce smutkem zemdlené, tomu mírní bolest olejem soucitu. Víno tomu, koho kárá, olej tomu, koho chválí, avšak víno bez zášti a olej beze lsti.

Není tedy každá chvála lichocením, jako ne každá kritika je plodem zatrpklosti. Štasten, kdo může říct: *Nechť mi vyčíní spravedlivý a trestá mě se soucitem, olejem hříšník nepomaže moji hlavu,*⁴² na což jsi ty sám dávno přistoupil, a tak jsi ukázal, že si zasloužíš olej i mléko pocházející od svatých.

Milé, ale zkázonosné matky si vybírají už mezi těmi nejmenšími děti babylónské, aby je odkojily mlékem smrti, ukolébaly je falešnými útěchami a odchovaly pro věčné plameny.⁴³ Člověk odkojený církví z prsů moudrosti ochutnal sladkost lepšího mléka a roste z něho už od první chvíle ke spáse.⁴⁴ Nasycen tím mlékem pak říhá a říká: *Lepší jsou tvoje ňadra nežli víno a libě voní mastmi.*⁴⁵ To se týká matky. Zároveň s chutí mléka ale člověk zjišťuje, jak sladký a dobrý je Pán,⁴⁶ jeho otec nejsladší a nejmilejší, a obrací se k němu těmito slovy: *Ó Pane, jak sladká je velikost dobroty tvé, kterou uchováváš pro ty, kteří se tě bojí.*⁴⁷ Nyní se moje přání beze zbytku vyplnilo. Když jsem tě však dřív s bolestí v srdci sledoval, jak náruživě hltáš slova plynoucí z úst pochlebníků, tu návnadu smrti, med hříchu, troudu ohně pekelného, tehdy jsem se za tebe modlil, dokonce jsem pro tebe v duchu naříkal: *Byl bys jako můj bratr, se mnou bys z jednoho prsu sál.*⁴⁸

⁴² Žalm 141,5. ⁴³ Žalm 137,9. ⁴⁴ 1. Petrův 2,2. ⁴⁵ Píseň písní 1,2. ⁴⁶ Žalm 34,9. ⁴⁷ Žalm 31,20. ⁴⁸ Píseň písní 8,1. Celá tato odbočka s prsy, kojením a mlékem vypadá jako rozšířená narážka na Sugerovo jméno. „Sugere“ by znělo latinské oslovení adresáta dopisu a stejně zní také infinitiv latinského slovesa sāt.

At' jdou od tebe dál lichometníci, podvodníci a svůdci, kteří tě, ačkoli před tebou o tobě nešetřili hezkými slovy, ve skutečnosti vystavili opovržení a posměchu celého světa, a to jejich *Aha, aha*⁴⁹ ti zjednalo mezi lidmi takovou pověst, až ses stal pověstným. A jestli proti tobě stále ještě nepřestali reptat, směle jim odpověz: *Kdybych se vám až takhle líbil, nebyl bych už Kristovým služebníkem.*⁵⁰ Komu jsme se líbili, když jsme se chovali špatně, tomu se teď, když jednáme správně, líbit nemůžeme, ledaže by se oni sami změnili a nejdřív nás zavrhlí takové, jací jsme byli, a pak nás začali mít rádi takové, jací jsme teď.

V současnosti se v církvi vyskytly dvě zavrženíhodné novoty. Z nich jedna (dovol mi to ještě jednou připomenout) bylo tvoje dřívější naduté chování.⁵¹ Ale to se díky Bohu napravilo, Bohu ke slávě, tobě ke cti, k naší radosti a za vzor všem. Dá Bůh a co nevidět zmizí i ta druhá znepokojivá vymyšlenost. Skoro se bojím rovnou s tak hnusnou věcí vyrukovat, ale přecházet to rozhodně také nemůžu.

Bolest mě nutí promluvit, ale obava mi svazuje jazyk. Přinejmenším obava, abych někoho neurazil, když nahlas vyslovím, co mi vadí, protože pravda leckdy plodí nenávisť. Že se není třeba bát nenávisť tohoto druhu, mi však říká sama ta, která ji plodí, a utěšuje mě: *Musejí přijít pohoršení, myslím však, že mě se netýká to, co následuje: ale běda člověku, skrze kterého pohoršení přijde.*⁵² Když totiž někdo upozorní na něčí chyby a z toho pak vznikne pohoršení, je tím vinen ten, kdo dělal něco, co bylo třeba kritizovat, a ne ten, kdo jeho jednání kritizoval. Proto nejsem o nic opatrnější ve volbě slov a o nic úzkostlivější v tom, co říkám, než ten, kdo řekl: *Je lepší, aby vznik-*

49 Žalm 35,21. 50 Galatským 1,10. 51 Efezským 4,22. 52 Matouš 18,7.

*lo pohoršení, než aby utrpěla pravda.*⁵³ A stejně nevím, k čemu by bylo dobré, abych zamlčoval něco, co celý svět křičí, a zatímco všem vniká do nosních dírek zápach, já jediný se budu tvářit, že o žádné nákaze nic nevím, ani nos si před tím smradem vlastní rukou ze strachu nezacpu.⁵⁴

Koho by srdce nebolelo a koho by jazyk nesvrběl, když vidí, jak pařížský děkan proti evangeliu slouží stejně Bohu jako mamonu, poctěn tak vysokými církevními úřady, že se směle vyrovná biskupovi, zasvěcen tak hluboko do vojenských záležitostí, že v nich stojí před knížaty.⁵⁵ Ptám se, co je to za zrů-

53 Řehoř Veliký: *Homiliae in Ezechielem* 1,7,5. 54 Bernard se často zapřísahal proti lži jako něčemu nekřesťanskému, co je v přímém rozporu s jeho mnišským slibem (např. *Epistola* 170,1). Avšak dopisy 32–34 z podzimu roku 1124 ukazují, že někdy dával přednost diplomatickému řešení možného skandálu před pravdou. Tyto tři dopisy se týkají případu mnicha Droga, který opustil benediktinský klášter Saint-Nicaise a utekl k Bernardovu příteli Hugovi, opatu cisterciáckého kláštera v Pontigny. Na stížnosti benediktinského opata ze Saint-Nicaise Bernard odpověděl dopisem, kde říká: „Kdyby se mnou bratr Drogo svůj odchod konzultoval, určitě bych mu jeho úmysl neschválil“ (32,1). V dopise zneklidněnému opatu Hugovi však píše, že by měl Drogovi k realizaci jeho úmyslu gratulovat (33,1), a přeběhlíka rovnou chválí: „Co jsi teď podnikl, svědčí o tvé zralosti“ (34,1). (P. Dinzlacher 1998, s. 68.) 55 Zmíněným děkanem je královský kaplan a kancléř Štěpán (Étienne de Garlande). V *Kronice kláštera Morigny (Chronicon Mauriniacense*, PL 180, coll. 152–153) se o něm píše: „Po smrti Viléma, bratra číšníka Anselma, se stal jejich bratr Štěpán královským majordomem. V dřívějších pokoleních bylo neslýchané, aby člověk, který vykonával děkanský úřad, byl zároveň hned po králi vrchním velitelem vojska. Byl to muž neobyčejně činorodý, vyhlášený bystrým úsudkem ve světských záležitostech a díky velikým příjmům z církevních statků stejně jako díky králově přízni (takové, že prý králi spíše rozkazoval, než sloužil) zastínil svým dočasným úspěchem všechny současníky. Avšak když dal svou neteř za ženu Almari-

du, že se chce zdát zároveň knězem i rytířem, ale ve skutečnosti není ani jedno z toho? Je to zmatení a zneužití obojího, když děkana pověří obsluhou královského stolu, jako když královský číšník slouží tajemství svátosti oltářní. Údiv přechází v odpor, když tataž osoba stojí v čele vojska ve zbrani a pak v kněžském úboru hlásá evangelium v čele kostela. Bude to snad teď zvuk polnice, co dá rytířům znamení k útoku a lidu oznámí biskupská rozhodnutí?⁵⁶

chovi z Montfortu, nadmul se titulem z Rupefortu, který dříve sňatkem připadl, tak, že úplně zapomněl, kam patří, a svým obtížným chováním si proti sobě pošival královnu Adelaidu. Její rostoucí nenávisť pobouřila krále, který ho zbavil úřadu a vyhnal z paláce. Štěpán se potom snažil jako šílený všemi prostředky otrávit královstvím. Spoléhal se přitom na vojensky silného spojence, totiž Almaricha, a rozpoutal válku proti vlasti. Když se mu jeho záměry nepodařilo uskutečnit, šel do sebe, zřekl se senešalátu, který mu údajně náležel právem dědičným, a za přispění královny Adelaidy se smířil s králem Ludvíkem i s jeho synem Filipem, který byl tehdy již pomazán.“ – Štěpán upadl do nemilosti ve stejném roce, kdy Bernard napsal tento dopis. Dopis měl však na události těžko nějaký vliv. Štěpánova pozice byla patrně vratká už ve chvíli, kdy ho Bernard psal. Královnu, neobyčejně vlivnou Adelaidu z Maurienne, i celý dvůr pravděpodobně popudila Štěpánova snaha udělat svůj úřad dědičným. Jeho pozici de facto (de iure to nebylo možné) zaujal právě Suger, proti čemuž Bernard paradoxně už nic neměl. Senešalát získal Raul z Vermandois. Pouze pět let ale trvalo, než se Štěpán z Garlandu, bývalý Sugerův přítel a nyní rival, opět dostal k moci (Mario Kramp: *Kirche, Kunst und Königsbild*, Weimar 1995, s. 181). ⁵⁶ Spojení kněze a rytíře v jedné osobě, které bylo v té době pro Bernarda naprosto nepřijatelné, bude již za rok nadšeně vychvalovat ve svém spise *Templářům určená chvála nového rytířstva* (*Ad milites templi de laudibus novae militiae*, 1128), který věnoval vůdci templářů Hugovi z Paynsu jako soubor argumentů pro verbování nových rytířů (P. Dinzelbacher 1998, s. 116 a násl.). – Zatímco v osobě Štěpána z Garlandu je to „nová zvrácenost“, u templářů jejich „novost“ Bernard přirovnává k východu slunce, který symbolizuje Ježíše Krista.

Nestydí se snad (což je nepřipustné) za evangelium,⁵⁷ kterým se tak často pyšní Nádoba vyvolení?⁵⁸ Zamlžuje, že je kněz, a domnívá se, že je ctihodnější být rytířem? Dává přednost paláci před kostelem, královskému stolu před oltářem a před kalichem Páně poháru démonů?⁵⁹ Jenom kolik církevních úřadů bez ohledu na předpisy obsadil zároveň s tím, který vykonává v královském paláci, přičemž mu podle všeho nejvíc záleží právě na tomhle titulu. I když je arciděkanem, děkanem, rektorem různých kostelů, přece ho nic nepotěší tak, jako když ho osloví coby královského číšníka.

Nová a odporná zvrácenost! Je tedy větší ctí sloužit člověku než Bohu? Když ho titulují podle pozemského úřadu, bude se cítit více poctěn než podle nebeského? Když dává přednost rytířstvu před duchovenstvem, politickým sporům před církevními záležitostmi, staví jasně nebe pod zemi. Titul číšníka je tedy hezčí než děkanský, nebo dokonce arciděkanský? Je, ale pro laika, ne pro duchovního, pro rytíře, a ne pro děkana.⁶⁰ Zvláštní a slepá ambice, když má z nejnižšího větší radost než z nejvyššího. Uchytil se sice mezi nejvznešenějšími,⁶¹ ale dál se s neukojitelnou vášní prohrabává smetím⁶² a pranic si neváží země zaslíbené!⁶³ Zneužíváním obou úřadů staví na hlavu stavy a převrací řád. Líbí se mu totiž okáza-

„Ani smrt, ani život vás, rytíři, nemůže zbavit boží lásky... Tak důstojně se vracejí, jako vítězové z bitvy! Tak blaženě umírají, jako mučedníci v boji!“ (*Ad milites* 1,1). ⁵⁷ Římanům 1,16. ⁵⁸ Skutky 9,15. ⁵⁹ 1. Korintským 10,21. ⁶⁰ Vojenskými úkoly pověřil Štěpána z Garlandu král Ludvík VI., který ho také roku 1120 učinil svým kancléřem a senešalem, ačkoli v té době Štěpán již zastával funkci pařížského arciděkana a děkana v Saint-Genèveve. Funkce vojevůdce (maršála) byla spojena s úřadem senešala (dapifer, číšník). ⁶¹ Žalm 16,6. ⁶² Pláč 4,5. ⁶³ Žalm 106,24.

lost, ne povinnosti rytíře, líbí se mu zisk ze služby, nikoli bohoslužba.

Je víc než nasnadě, jakou újmu tím trpí království i kněžství. Jako se s důstojností kněze neslučuje bojovat v královských službách, tak ani královskému majestátu nesluší vyřizovat rytířské záležitosti prostřednictvím kleriků. Který král kdy postavil do čela svého vojska nebojovného klerika místo nejstatečnějšího ze svých rytířů? A který klerik by považoval za důstojné přijímat příkazy od jakékoli laické osoby? To už je lepší, když je znamení kříže, které nese na své hlavě, u králů v nemilosti než v poddanosti, neboť králové výšin slávy dosahují spíše zbraněmi než zpěvem žalmů.

Snad jedině že by se jednomu přidalo, jak to bývá, co se druhému ubralo. Královo ponížení by povýšilo klerika, a odvržení klerika by zas přispělo ke cti králi. Asi tak, jako když se urozená žena vdá za prostého člověka. Ona se skrze něho sníží, zatímco on se skrze ni povýší. Pokud tedy měli král z kléru nebo klérus z krále užitek, až potud se daly z toho vzniklé potíže tolerovat, ale teď, když obojí přichází k újmě, aniž by z toho vzešlo cokoli dobrého, se obě strany jenom vzájemně připravují o svou důstojnost. Vždyť se nehodí, aby se kněz nechával titulovat královským číšníkem, a stejně se nehodí, aby král svěřoval řízení království někomu jinému než některému ze svých statečných rytířů. Je opravdu s podivem, že obě mocnosti něco takového ještě trpí a že buď církve neodvrhne bojoavného děkana, nebo palác nepohrdne knězem vojevůdcem.

Chtěl jsem to ještě důrazněji a důkladněji probrat a asi bych měl, ale dopisy mají být krátké a stručné. Protože jsem se přece jen bál, abych tě neurazil, šetřil jsem toho člověka, neboť ho k tobě prý odedávna poutá důvěrné přátelství.⁶⁴ Nechtěl

bych však, abys měl přítele, který se staví proti pravdě. Jestliže v tom přátelství vytrváš, osvědčíš se jako pravý přítel, ale zároveň se vynasnaž, aby byl tvůj přítel také přítelem pravdy. Vždyť opravdová jsou jenom přátelství založená na pravdě. Jestliže na to, co mu navrhněš, nepřistoupí, drž se svého, dokonči, co jsi začal, spoj ocas oběti s hlavou.⁶⁵ Košili máš díky Bohu pracně utkanou,⁶⁶ teď z ní hled' mít kabát. Není nic platné začít, když se v práci nepokračuje. A to je konec dopisu, který tě nabádá dovést dobrou věc do zdárného konce.

64 Sugera mohlo k rodině de Garlande vázat dokonce nějaké příbuzenství (John Benton: *Suger's Life and Personality*, in: *Abbot Suger and Saint-Denis. A Symposium*, New York 1986, s. 2–15). Když Sugerův spolužák, princ Ludvík (VII.) na hradě Gournay-sur-Marne porazil rod Rochefort a senešala Huga z Crécy, byla to pro rod de Garlande příležitost upevnit svou pozici na královském dvoře. Tehdy se stal senešalem Štěpánův bratr, Anselm z Garlandu. – Prudký mocenský vzestup rodiny de Garlande nepřímou dokumentuje rovněž Ivo, biskup v Chartres, když kritizuje jakéhosi (možná jiného) Štěpána z Garlandu: „Není snad v rozporu se všemi církevními pravidly, když z vůle krále a té jeho družky zvolili biskupem jakéhosi nevzdělaného klerika, který trávi všechn čas hrou v kostky a podobnými neřestmi a kterého objevili někde mimo duchovenstvo, protože ho kdysi kvůli veřejnému cizoložství vyloučil papežský legát a lyonský biskup z církve?“ (*Epistola 87*). – Pro posouzení Bernardových motivací ke kritice královského kancléře dodejme, že rivalem Štěpána z Garlandu v okruhu pařížského dómu byl Bernardův protektor Vilém ze Champeaux. Štěpán z Garlandu podporoval každého, kdo byl proti Vilémovi, tedy i Abélarda, proti kterému měl Bernard zahájit štvavou kampaň až později, v letech 1140–1141 (P. Dinzelbacher 1998, s. 103, 222 a násl.). 65 Leviticus 3,8–9; Exodus 29,15–22. Tentýž obrat použil Bernard rovněž na konci dopisů 24 a 165. Toto místo z knihy Leviticus (3,9) komentuje Řehoř Veliký: „Zákon přikazuje pro předpisový obřad obětovat také ocas oběti. Ocas je totiž konec těla, a správně tedy obětuje ten, kdo skutečně dovede oběť až do konce a vykoná všechny náležitě modlitby.“ (*Homiliae in Evangelia* II,25, PL 76, 1189c.) 66 Genesis 37,23.